

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Володимир ЧЕРНІЙ

11.06.2021 р.

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 28 листопада 2017 р., протокол № 27

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр кримінального процесу, криміналістики та судової медицини, оперативно-розшукової діяльності, інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації, наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1, відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ від 07 червня 2021 року

Присутні:

проректор, доктор юридичних наук, професор Чернявський С.С.;

проректор, доктор юридичних наук, доцент Запотоцький А.П.;

інститут підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації:
директор інституту, доктор юридичних наук, професор Удалова Л.Д.; заступник директора інституту, кандидат юридичних наук, доцент Савицький Д.О.;

кафедра криміналістики та судової медицини: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Самодін А.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Черноус Ю.М.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Пясковський В.В.;

кафедра кримінального процесу: завідувач кафедри, доктор юридичних наук, доцент Макаров М.А. (рецензент); професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Горбачевський В.Я.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, професор Письменний Д.П.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Зарубей В.В.; професор кафедри, кандидат юридичних наук,

доцент Хабло О.Ю.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Мельник О.В. (*науковий керівник*);

кафедра оперативно-розшукової діяльності: професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Василичук В.І.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Тарасенко О.С.;

наукова лабораторія з проблем протидії злочинності ННІ № 1: завідувач лабораторії, доктор юридичних наук, професор Вознюк А.А.; провідний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, професор Таран О.В. (*рецензент*), старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Грига М.А.; аспірант заочної форми навчання Борисенко М.В.;

відділ організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності: заступник начальника відділу, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В.; провідний науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук, старший дослідник Севрук В.Г.; провідний науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук, старший дослідник Павленко С.О.

З присутніх – 9 докторів наук і 12 кандидатів наук – спеціалістів за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний: Обговорення дисертації аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального процесу Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та щодо її рекомендації до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

Слухали: Доповідь Борисенка Миколи Васильовича про результати дисертаційного дослідження. У своїй доповіді здобувач обґрунтував вибір теми дослідження та її актуальність (висвітлив сучасний стан проблематики теми дисертації), визначив мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслив використані наукові методи дослідження (зокрема, зазначив про доцільність вибору кожного із застосованих методів), аргументував наукову новизну отриманих результатів.

Дисертант зауважив, що актуальність обраної теми зумовлена тим, що розслідування кримінальних правопорушень – складний і багатогранний процес, який здійснюється слідчими органів досудового розслідування. Ці службові особи уповноважені починати досудове розслідування за наявності до цього підстав, проводити необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру, за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження, приймати інші процесуальні рішення у випадках і в порядку, передбачених КПК України.

Слідчий здійснює функцію досудового розслідування з тим, щоб швидко, повно та неупереджено встановити всі істотні обставини вчиненого

кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Однак він обмежений можливістю проведення виключно процесуальних дій, передбачених КПК України, тож у низці випадків він звертається до співробітників оперативних та інших підрозділів Національної поліції України для надання допомоги у проведенні таких дій чи узгодження своїх дій під час здійснення досудового розслідування загалом.

З огляду на зазначене, нагальною є потреба подальшого розроблення питань взаємодії слідчих органів Національної поліції України з іншими її підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень та проведення при цьому передбачених КПК України слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних, а за потреби – й непроцесуальних дій, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження. Ці обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Метою роботи є отримання нових наукових висновків щодо взаємодії слідчих органів Національної поліції з оперативними та іншими її підрозділами під час досудового розслідування й надання рекомендацій для їх впровадження в практичну діяльність з розслідування кримінальних правопорушень. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- здійснити історичний огляд та визначити стан наукової розробленості проблем взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження у працях українських та іноземних науковців;
- визначити поняття та окреслити зміст взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України;
- розглянути коло суб'єктів взаємодії під час досудового розслідування та їх класифікацію;
- висвітлити концептуальні підходи щодо законодавчого врегулювання взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;
- з'ясувати особливості врегулювання взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України у відомчих нормативно-правових актах;
- окреслити можливості використання міжнародного досвіду в підвищенні ефективності діяльності слідчого щодо взаємодії з іншими органами та підрозділами поліції;
- встановити принципи взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;
- виокремити види та форми взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;
- означити напрями взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України під час проведення процесуальних дій.

Об'єкт дослідження – процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються й припиняються під час взаємодії слідчого з оперативними та

іншими підрозділами органів Національної поліції на стадії досудового розслідування.

Предмет дослідження – взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація спрямована на подальше дослідження на монографічному рівні низки наукових положень, пов'язаних з проблемами взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування. У дисертації сформульовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе значення для науки кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності та правозастосовної практики. До найвагоміших результатів, що визначають наукову новизну, належать такі:

вперше:

- надане авторське визначення взаємодії слідчих з підрозділами органів Національної поліції України як заснованої на законі, оперативної, спільної, узгодженої та своєчасної діяльності під час кримінального провадження, що передбачає використання методів і засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, спрямованої на досягнення завдань кримінального провадження.

- серед критеріїв класифікації суб'єктів взаємодії під час кримінального провадження аргументовано й обґрунтовано виділення окремої самостійної групи – за видами кримінальних правопорушень (проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг тощо) з огляду на те, що суб'єкти, яких залучатиме слідчий до їх розслідування, різняться залежно від мети та завдань у кожному з кримінальних проваджень;

- первинним елементом взаємодії є її види, що являють собою певну сукупність способів взаємодії слідчого з оперативним працівниками, експертами та іншими суб'єктами й утворюють наступну класифікацію: 1) залежно від етапу розслідування (під час здійснення досудового розслідування; під час судового розгляду); 2) залежно від суб'єктів взаємодії (взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами, яких залучають для проведення досудового розслідування; взаємодія слідчого та працівників оперативних підрозділів з іншими учасниками кримінального провадження; взаємодія слідчого та обізнаних осіб (експертів, спеціалістів) з іншими учасниками під час застосування спеціальних знань); 3) залежно від тривалості здійснення взаємодії (цільова (разова, одномоментна); періодична; безперервна); 4) за формами діяльності (процесуальна; непроцесуальна (організаційна)); 5) залежно від територіального рівня (взаємодія слідчих підрозділів з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні локального (місцевого) характеру; регіонального характеру; загальнодержавного характеру);

удосконалено:

- етапи становлення взаємодії слідчого з огляду на особливості розвитку України та тривалий період входження до інших державних утворень, що дозволяють виділити наступні етапи генези інституту взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами поліції під час досудового розслідування: 1) з XI до початку XVIII століття; 2) з першої половини XVIII століття до 1917 року; 3) з 1917 до 1960 року; 4) з 1960 до 2012 року; 5) з 2012 року дотепер;

- напрями, що забезпечують найбільш ефективну взаємодію, її законодавче забезпечення та висловлення й обґрунтування пропозицій щодо внесення з цією метою змін і доповнень до частини 2 статті 38, до пункту 3 частини 2 статті 40, до статті 41 КПК України, до частини 1 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію»;

- обставини, які має врахувати слідчий, визначаючи службових осіб Національної поліції України з урахуванням поставленої мети під час підготовки й проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;

дістало подальший розвиток:

- визначення змісту взаємодії як найбільш активної й цілеспрямованої консолідації сил та засобів державних органів та службових осіб, уповноважених вирішувати поставлені перед ними спільні завдання;

- безпосередній порядок взаємодії слідчого з підрозділами та службовими особами Національної поліції України, врегульований відомчими нормативно-правовими актами;

- дослідження правової основи діяльності слідчих з підрозділами та службовими особами у низці зарубіжних держав (зокрема, у США, ФРН, у Республіці Грузії та Республіці Білорусь як у найбільш яскравих представників своїх систем права, які досягли досить вагомих успіхів у боротьбі зі злочинністю) з метою вивчення й аналізу зарубіжного досвіду й використання його позитивних аспектів у практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень в Україні.

Після закінчення доповіді присутні поставили такі **запитання**:

Чернявський С.С.: В дисертаційному дослідженні на праці яких вчених ви посилалися при аналізі проблем взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами?

Відповідь: Значний внесок у розроблення проблем взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами у різний час внесли С. Є. Абламський, Ю. П. Аленін, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. І. Василичук, В. К. Весельський, Г. П. Власова, А. Ф. Волобуєв, Н. В. Глинська, В. Г. Дрозд, А. Я. Дубинський, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, Н. І. Клименко, Є. Г. Коваленко, І. І. Когутич, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Ю. В. Лук'яненко, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Мельник, М. М. Михеєнко, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, В. М. Тertiшник, В. В. Топчій,

Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інші науковці.

Останні кілька років питаннями співпраці слідчих з іншими підрозділами, зокрема Національної поліції України, займалися О. П. Бойко, С. В. Бондар, І. І. Васильковський, Л. Я. Гордін, І. М. Єфіменко, В. М. Малюга, В. А. Онисьєв, А. А. Патик, В. В. Пивоваров, В. В. Рогальська, О. В. Старченко, Л. О. Фещенко, Л. І. Щербина, А. М. Юрченко, О. О. Юхно, С. В. Яковчук тощо. Водночас у них розкрито або зміст взаємодії слідчого виключно з оперативними підрозділами, або діяльність слідчого безвідносно до його відомчої приналежності, або його співпраця під час розслідування конкретних видів чи груп кримінальних правопорушень. Слід також зазначити, що частина підготовлених цими дослідниками дисертацій присвячена криміналістичним аспектам цього питання. Однак ці та інші наявні публікації не вичерпують всієї глибини проблеми, зокрема під час поглибленого дослідження взаємодії слідчих з оперативними та іншими підрозділами одного конкретного відомства – Національної поліції України – самотнього специфічного підрозділу правоохоронної системи України, що має свою внутрішню розгалужену структуру, слідчі якого відповідно до підслідності розслідують абсолютну більшість кримінальних проваджень, відомості про які внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Таран О.В.: Що становить методологічну основу вашого дисертаційного дослідження?

Відповідь: Під час підготовки дисертації використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що ґрунтуються на теорії пізнання правових явищ, спрямованих на отримання комплексних достовірних результатів. Специфіка мети й завдань дослідження зумовила необхідність використання таких методів: діалектичного, історично-правового, порівняльно-правового, догматичного, системно-структурного, методів моделювання, соціологічних, статистичних методів тощо.

Діалектичний метод застосовано для визначення суб'єктів взаємодії, їх класифікації та процесуальних повноважень, спрямованих на досягнення мети досудового розслідування (підрозділ 1.3), для дослідження нормативно-правового регулювання щодо підвищення ефективності діяльності та взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України (підрозділи 2.1, 2.2).

За допомогою історично-правового методу досліджено еволюцію низки проблем законодавчого та наукового забезпечення діяльності слідчого, співробітників оперативних та інших підрозділів під час їхньої взаємодії на стадії досудового розслідування (підрозділи 1.1, 1.3).

Порівняльно-правовий метод надав можливість дослідити положення, що регулюють питання взаємодії між різними підрозділами під час розслідування за законодавством України й інших держав, зокрема Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччини, Франції та низки держав ближнього зарубіжжя (підрозділ 2.3).

На підставі догматичного методу здійснено тлумачення юридичних категорій, уточнено й поглиблено розуміння понять «взаємодія», «координація» та «співробітництво», досліджено співвідношення понять «слідчий» та «детектив» (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1).

Системно-структурний метод надав можливість виявити надати характеристики кореляційних зв'язків між принципами, видами та формами взаємодії між слідчим й співробітниками оперативних та інших підрозділів Національної поліції України, визначити їх класифікацію та основні напрями реалізації під час проведення низки процесуальних дій (розділ 3).

Методи моделювання стали в нагоді під час дослідження та обґрунтування теоретичних моделей змін до КПК України, спрямованих на вдосконалення правової регламентації взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3).

За допомогою соціологічних і статистичних методів проведено та узагальнено результати анкетування слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України, вивчено та проаналізовано матеріали кримінальних проваджень, використані під час обґрунтування низки положень дисертації (розділи 2, 3).

Зарубей В.В.: Що ви розумієте під взаємодією слідчих з підрозділами органів Національної поліції України?

Відповідь: Взаємодія слідчих з підрозділами органів Національної поліції України – це заснована на законі, оперативна, спільна, узгоджена та своєчасна діяльність під час кримінального провадження, що передбачає використання методів і засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, спрямована на досягнення завдань кримінального провадження

Чорноус Ю.М.: Чи здійснена вами класифікація суб'єктів взаємодії під час кримінального провадження?

Відповідь: Класифікацію суб'єктів взаємодії під час кримінального провадження можна здійснити за наступними критеріями: 1) за спеціалізацією суб'єктів: спеціалізовані суб'єкти, основна діяльність яких направлена на попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень; неспеціалізовані суб'єкти – державні та недержавні структури, для яких протидія злочинності не є їх головним завданням (підприємства, установи, організації, засоби масової інформації, громадськість), але в спеціалізованих суб'єктів виникає необхідність взаємодії з ними; 2) за ознакою суб'єктів або конкретних виконавців залежно від етапів досудового розслідування: взаємодія слідчого з іншими суб'єктами в межах здійснення кримінальної процесуальної діяльності; взаємодія оперативного підрозділу під час здійснення ОРД та кримінальної процесуальної діяльності; взаємодія суду, зокрема з прокурором, слідчим та іншими суб'єктами; взаємодія обізнаних осіб (експертів, спеціалістів, ревізорів) з іншими суб'єктами під час застосування спеціальних знань; 3) за видами кримінальних правопорушень (проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти

власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг тощо)

Маркаров М.А.: Під час взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України повинно бути дотримано, крім загальних, низку спеціальних принципів. Назвіть будь ласка які саме?

Відповідь: До таких принципів належать: 1) здійснення взаємодії слідчого з іншими підрозділами та службовими особами виключно в межах наданих їм законом повноважень; 2) організуюча роль слідчого і його процесуальна самостійність та незалежність під час взаємодії; 3) оптимальне використання сил та можливостей визначених законом суб'єктів взаємодії; 4) своєчасність проведення процесуальних і непроцесуальних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети; 5) виконання завдань розслідування за умов конспірації, суворой конфіденційності і забезпечення нерозголошення даних, що становлять таємницю розслідування; 6) поєднання відповідальності слідчого за виконання загальних завдань розслідування із персональною відповідальністю працівників оперативних підрозділів за виконання окремих поставлених завдань та деталізовано кожен з цих принципів.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається науковому керівнику **кандидату юридичних наук, доценту Мельник Оксані Вікторівні**, яка відзначила науковий внесок Борисенка М.В. у питання взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування.

На підставі окреслених завдань й отриманих результатів, а також сформованих висновків і рекомендацій дисертанту вдалося досягти поставленої мети, підготувати актуальну, змістовну й оригінальну наукову працю.

Працюючи над дисертацією, Борисенко М.В. виявив себе ініціативним, наполегливим і працелюбним аспірантом, людиною з творчим мисленням.

Структура роботи визначається послідовністю та узгодженістю змісту викладених у ній питань. Суттєвих зауважень до мови та стилю викладення матеріалу немає.

Науковий рівень, зміст, обсяг й оформлення дисертації відповідають вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759).

Отже, це дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Борисенка М.В. має самостійний характер, є ґрунтовною науковою працею, виконана на достатньому теоретичному рівні, адже здобувач провів системне й

завершене дослідження, з огляду на що робота може бути рекомендована до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

Після цього було надано слово **рецензентам** роботи:

Професор кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор Таран О.В. Дисертація спрямована на подальше дослідження на монографічному рівні низки наукових положень, пов'язаних з проблемами взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування. У дисертації сформульовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе значення для науки кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності та правозастосовної практики.

Наведене свідчить про актуальність дисертаційного дослідження Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів національної поліції під час досудового розслідування», яке подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії – 081 «Право». Адже, навіть зважаючи на існування окремих наукових праць у межах досліджуваної проблематики, правозастосовна практика виявляє нові проблеми, що потребують вирішення зокрема на теоретичному та законодавчому рівні.

Вказані обставини спонукали автора із сучасних позицій на базі чинного Кримінального процесуального законодавства підійти до переосмислення теоретико-правових і прикладних основ досліджуваної проблематики.

Отже, аргументи, викладені дисертантом на обґрунтування актуальності обраної теми, переконують у необхідності і своєчасності її дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових висновків, пропозицій та рекомендацій полягає в тому, що у дисертації на підставі комплексного вивчення літературних джерел, законодавчих актів та правозастосування сформульовані основні положення з піднятої проблематики. Більш того, вони мають не лише теоретичне, а й практичне значення, а також свідчать про важливість та значущість запропонованих автором положень й висновків для кримінального процесуального права.

Отримані висновки характеризуються обґрунтованістю, сформованим авторським баченням щодо вирішення проблемних питань.

Дисертація підготовлена державною мовою та щодо її оформлення принципових зауважень у рецензента не виникає, оскільки вимоги, що ставляться МОН України до цього виду наукових праць, в основному виконані.

Завідувач кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, доцент Макаров М.А. Дисертація виконана якісно, на високому науковому рівні, одержані результати є об'єктивними. Позитивним моментом роботи є вміння автора обґрунтовувати власну думку, вести наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно й системно викладати матеріал.

Мета дослідження відповідає предмету дослідження та правильно реалізована у відповідних завданнях. Об'єкт і предмет дослідження визначено

правильно. Емпіричний матеріал є цілком достатнім, щоб стверджувати про об'єктивність сформульованих висновків.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, що стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів і способів їх вирішення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично та практично важливі, були розроблені відповідно до змін у кримінальному процесуальному законодавстві, є перспективними для дослідження. Праця ґрунтується на аналізі достатньої кількості джерел (це роботи з кримінального процесуального права й інших галузей юридичної науки, міжнародно-правові акти, матеріали слідчої та судової практики).

Наукові положення, викладені в дисертації, ґрунтуються на грамотному використанні сучасних прийомів і методів наукового пізнання, які обрані з огляду на визначену мету та сформульовані завдання. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації та опублікованих наукових працях зумовлена опрацюванням значної кількості наукових та нормативно-правових джерел.

Відтак, автором здійснено значний обсяг роботи. У дослідженні вдало, послідовно та логічно викладено і розкрито головні питання, зазначені у змісті. Все це дає підстави вважати, що мета дослідження досягнута, а його завдання реалізовані.

Все вищенаведене свідчить про те, що дисертаційне дослідження є завершеним, виконане самостійно та відповідає вимогам, які висуваються для подібного виду наукових праць.

Таким чином, дисертація Борисенка М.В. є завершеною науковою працею та може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В., який зазначив, що актуальність запропонованого Борисенком М.В. дослідження в умовах сьогодення не викликає сумнівів, оскільки проблемні питання, які були розглянуті здобувачем, лише засвідчують необхідність звернення до обраної тематики. Здобувач знайшов тему, яка залишалась належним чином не вивченою. Про актуальність цього напряму дослідження, а отже, і теми, свідчить зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Зі змісту роботи вбачається, що для досягнення поставленої мети дисертантом визначено чіткі завдання, які, з огляду на сформульовані висновки, вдалося вирішити. Не викликає зауважень і правильність визначення об'єкта та предмета дослідження.

Погоджуючись з рецензентами вважаю, що дисертаційне дослідження Борисенка М.В. є закінченою науковою працею, у якій обґрунтовано наукові положення та висновки, які є новими в теоретичному аспекті й важливими для юридичної практики. Отже, робота може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Завідувач кафедри криміналістики та судової медицини, кандидат юридичних наук, доцент Самодін А.В. У процесі дослідження Борисенко М.В. загалом успішно реалізував ті завдання, які поставив перед собою, наочним свідченням чого є систематизація наукових дослідження за напрямом обраної теми.

Дисертаційне дослідження Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування» безумовно є актуальним і значущим як для теорії кримінального процесу, так і правозастосування положень чинного законодавства, навіть попри наявні наукові праці із цього напрямку. Таким чином, робота може бути рекомендована для подання в спеціалізовану вчену раду для подальшого публічного захисту.

ВИСНОВОК

щодо дисертації Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування»

Дисертація Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є цілісною, завершеною науковою працею.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розслідування кримінальних правопорушень – складний і багатогранний процес, який здійснюється слідчими органів досудового розслідування. Ці службові особи уповноважені починати досудове розслідування за наявності до цього підстав, проводити необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру, за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження, приймати інші процесуальні рішення у випадках і в порядку, передбачених КПК України.

Слідчий здійснює функцію досудового розслідування з тим, щоб швидко, повно та неупереджено встановити всі істотні обставини вчиненого кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Однак він обмежений можливістю проведення виключно процесуальних дій, передбачених КПК України, тож у низці випадків він звертається до співробітників оперативних та інших підрозділів Національної поліції України для надання допомоги у проведенні таких дій чи узгодження своїх дій під час здійснення досудового розслідування загалом.

Значний внесок у розроблення проблем взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами у різний час внесли С. Є. Абламський, Ю. П. Алєнін, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. І. Васи́нчук, В. К. Весельський, Г. П. Власова, А. Ф. Волобуєв, Н. В. Глинська, В. Г. Дрозд, А. Я. Дубинський, В. І. Галаган,

І. В. Гловюк, Н. І. Клименко, Є. Г. Коваленко, І. І. Когутич, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Ю. В. Лук'яненко, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Мельник, М. М. Михеєнко, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, В. М. Тертишник, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інші науковці.

Останні кілька років питаннями співпраці слідчих з іншими підрозділами, зокрема Національної поліції України, займалися О. П. Бойко, С. В. Бондар, І. І. Васильковський, Л. Я. Гордін, І. М. Єфіменко, В. М. Малюга, В. А. Онисьєв, А. А. Патик, В. В. Пивоваров, В. В. Рогальська, О. В. Старченко, Л. О. Фещенко, Л. І. Щербина, А. М. Юрченко, О. О. Юхно, С. В. Яковчук тощо. Водночас у них розкрито або зміст взаємодії слідчого виключно з оперативними підрозділами, або діяльність слідчого безвідносно до його відомчої приналежності, або його співпраця під час розслідування конкретних видів чи груп кримінальних правопорушень. Слід також зазначити, що частина підготовлених цими дослідниками дисертацій присвячена криміналістичним аспектам цього питання. Однак ці та інші наявні публікації не вичерпують всієї глибини проблеми, зокрема під час поглибленого дослідження взаємодії слідчих з оперативними та іншими підрозділами одного конкретного відомства – Національної поліції України – самобутнього специфічного підрозділу правоохоронної системи України, що має свою внутрішню розгалужену структуру, слідчі якого відповідно до підслідності розслідують абсолютну більшість кримінальних проваджень, відомості про які внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

З огляду на зазначене, нагальною є потреба подальшого розроблення питань взаємодії слідчих органів Національної поліції України з іншими її підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень та проведення при цьому передбачених КПК України слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних, а за потреби – й непроцесуальних дій, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження. Ці обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р); Переліку перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 року № 86/11); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 року (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 28 листопада 2017 р., протокол № 27.

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є отримання нових наукових висновків щодо взаємодії слідчих органів Національної поліції з оперативними та іншими її підрозділами під час досудового розслідування й надання рекомендацій для їх впровадження в практичну діяльність з розслідування кримінальних правопорушень.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- здійснити історичний огляд та визначити стан наукової розробленості проблем взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження у працях українських та іноземних науковців;

- визначити поняття та окреслити зміст взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України;

- розглянути коло суб'єктів взаємодії під час досудового розслідування та їх класифікацію;

- висвітлити концептуальні підходи щодо законодавчого врегулювання взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;

- з'ясувати особливості врегулювання взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України у відомчих нормативно-правових актах;

- окреслити можливості використання міжнародного досвіду в підвищенні ефективності діяльності слідчого щодо взаємодії з іншими органами та підрозділами поліції;

- встановити принципи взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;

- виокремити види та форми взаємодії слідчого зі службовими особами та підрозділами органів Національної поліції України;

- означити напрями взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України під час проведення процесуальних дій.

Об'єкт дослідження – процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються й припиняються під час взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції на стадії досудового розслідування.

Предмет дослідження – взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування.

Методи дослідження. Під час підготовки дисертації використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що ґрунтуються на теорії пізнання правових явищ, спрямованих на отримання комплексних достовірних результатів. Специфіка мети й завдань дослідження зумовила необхідність використання таких методів: діалектичного, історично-правового, порівняльно-правового, догматичного, системно-структурного, методів моделювання, соціологічних, статистичних методів тощо.

Діалектичний метод застосовано для визначення суб'єктів взаємодії, їх класифікації та процесуальних повноважень, спрямованих на досягнення мети досудового розслідування (підрозділ 1.3), для дослідження нормативно-правового регулювання щодо підвищення ефективності діяльності та взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції України (підрозділи 2.1, 2.2).

За допомогою *історично-правового* методу досліджено еволюцію низки проблем законодавчого та наукового забезпечення діяльності слідчого, співробітників оперативних та інших підрозділів під час їхньої взаємодії на стадії досудового розслідування (підрозділи 1.1, 1.3).

Порівняльно-правовий метод надав можливість дослідити положення, що регулюють питання взаємодії між різними підрозділами під час розслідування за законодавством України й інших держав, зокрема Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччини, Франції та низки держав ближнього зарубіжжя (підрозділ 2.3).

На підставі *догматичного* методу здійснено тлумачення юридичних категорій, уточнено й поглиблено розуміння понять «взаємодія», «координація» та «співробітництво», досліджено співвідношення понять «слідчий» та «детектив» (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1).

Системно-структурний метод надав можливість виявити надати характеристики кореляційних зв'язків між принципами, видами та формами взаємодії між слідчим й співробітниками оперативних та інших підрозділів Національної поліції України, визначити їх класифікацію та основні напрями реалізації під час проведення низки процесуальних дій (розділ 3).

Методи *моделювання* стали в нагоді під час дослідження та обґрунтування теоретичних моделей змін до КПК України, спрямованих на вдосконалення правової регламентації взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3).

За допомогою *соціологічних і статистичних* методів проведено та узагальнено результати анкетування слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України, вивчено та проаналізовано матеріали кримінальних проваджень, використані під час обґрунтування низки положень дисертації (розділи 2, 3).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація спрямована на подальше дослідження на монографічному рівні низки наукових положень, пов'язаних з проблемами взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування. У дисертації сформульовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе значення для науки кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності та правозастосовної практики. До найвагоміших результатів, що визначають наукову новизну, належать такі:

вперше:

– надане авторське визначення взаємодії слідчих з підрозділами органів Національної поліції України як заснованої на законі, оперативної, спільної,

узгодженої та своєчасної діяльності під час кримінального провадження, що передбачає використання методів і засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, спрямованої на досягнення завдань кримінального провадження.

– серед критеріїв класифікації суб'єктів взаємодії під час кримінального провадження аргументовано й обґрунтовано виділення окремої самостійної групи – за видами кримінальних правопорушень (проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг тощо) з огляду на те, що суб'єкти, яких залучатиме слідчий до їх розслідування, різняться залежно від мети та завдань у кожному з кримінальних проваджень;

– первинним елементом взаємодії є її види, що являють собою певну сукупність способів взаємодії слідчого з оперативним працівниками, експертами та іншими суб'єктами й утворюють наступну класифікацію: 1) залежно від етапу розслідування (під час здійснення досудового розслідування; під час судового розгляду); 2) залежно від суб'єктів взаємодії (взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами, яких залучають для проведення досудового розслідування; взаємодія слідчого та працівників оперативних підрозділів з іншими учасниками кримінального провадження; взаємодія слідчого та обізнаних осіб (експертів, спеціалістів) з іншими учасниками під час застосування спеціальних знань); 3) залежно від тривалості здійснення взаємодії (цільова (разова, одномоментна); періодична; безперервна); 4) за формами діяльності (процесуальна; непроцесуальна (організаційна)); 5) залежно від територіального рівня (взаємодія слідчих підрозділів з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні локального (місцевого) характеру; регіонального характеру; загальнодержавного характеру);

удосконалено:

– етапи становлення взаємодії слідчого з огляду на особливості розвитку України та тривалий період входження до інших державних утворень, що дозволяють виділити наступні етапи генези інституту взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами поліції під час досудового розслідування: 1) з XI до початку XVIII століття; 2) з першої половини XVIII століття до 1917 року; 3) з 1917 до 1960 року; 4) з 1960 до 2012 року; 5) з 2012 року дотепер;

– напрями, що забезпечують найбільш ефективну взаємодію, її законодавче забезпечення та висловлення й обґрунтування пропозицій щодо внесення з цією метою змін і доповнень до частини 2 статті 38, до пункту 3 частини 2 статті 40, до статті 41 КПК України, до частини 1 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію»;

– обставини, які має врахувати слідчий, визначаючи службових осіб Національної поліції України з урахуванням поставленої мети під час

підготовки й проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;

дістало подальший розвиток:

– визначення змісту взаємодії як найбільш активної й цілеспрямованої консолідації сил та засобів державних органів та службових осіб, уповноважених вирішувати поставлені перед ними спільні завдання;

– безпосередній порядок взаємодії слідчого з підрозділами та службовими особами Національної поліції України, врегульований відомчими нормативно-правовими актами;

– дослідження правової основи діяльності слідчих з підрозділами та службовими особами у низці зарубіжних держав (зокрема, у США, ФРН, у Республіці Грузії та Республіці Білорусь як у найбільш яскравих представників своїх систем права, які досягли досить вагомих успіхів у боротьбі зі злочинністю) з метою вивчення й аналізу зарубіжного досвіду й використання його позитивних аспектів у практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у науково-дослідній діяльності та навчальному процесі низки вищих навчальних закладів юридичного спрямування (акти Одеського державного університету внутрішніх справ від 26 квітня 2021 року, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У науковій статті «Взаємодія слідчого з іншими посадовими особами та підрозділами Національної поліції під час кримінального провадження: загальна характеристика», опублікованій у співавторстві, частка дисертанта становить 50 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в доповідях і виступах дисертанта на п'яти науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: «Публічне адміністрування для сталого розвитку: Виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях» (м. Маріуполь, 17–19 травня 2018 року); «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів» (м. Кривий Ріг, 17 травня 2018 року); «Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку» (м. Маріуполь, 4–5 жовтня 2018 року); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 28 листопада 2019 року); «Класифікація кримінальних правопорушень: матеріально-правові та процесуальні проблеми» (м. Київ, 29 січня 2021 року).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких дві статті – у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному журналі (Республіка Польща), а також у п'яти тезах, опублікованих у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях, зокрема:

1. Борисенко М. В., Мельник О. В. Взаємодія слідчого з іншими посадовими особами та підрозділами Національної поліції під час кримінального провадження: загальна характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 188–191.

2. Борисенко М. В. Етимологічне значення термінів «поліцейський детектив» та «слідчий». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 116–119.

3. Борисенко М. В. Види та форми взаємодії слідчого з посадовими особами та підрозділами органів Національної поліції. *Knowledge. Education. Law. Management*. 2020. № 3 (31). С. 124–129.

4. Борисенко М. В. Проблемні аспекти доручення як однієї з форм взаємодії слідчого із оперативними підрозділами. *Публічне адміністрування для сталого розвитку: Виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Маріуполь, 17–19 травня 2018 року). С. 184–187.

5. Борисенко М. В. Питання реалізації окремих принципів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів Національної поліції України. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 17 травня 2018 року). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2018. С. 124–126.

6. Борисенко М. В. Історичний огляд та стан наукового дослідження інституту взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в Україні. *Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (Маріуполь, 4–5 жовт. 2018 року) / М-во освіти і науки України, Донец. держ. ун-т упр. [та ін. ; редкол.: С. Ф. Марова (голова), О. В. Балуєва]. Маріуполь; Кривий Ріг : Р. Козлов, 2018. С. 109–113.

7. Борисенко М. В. Визначення терміна «поліцейський детектив» у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 року) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 52–54.

8. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами Національної поліції під час проведення огляду місця події. *Класифікація кримінальних правопорушень: матеріально-правові та процесуальні проблеми*: матеріали круглого столу, проведеного 29 січня 2021 року в межах Днів науки на факультеті правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. С. 68–73.

Характеристика особистості здобувача. Борисенко Микола Васильович, 1994 року народження. У 2017 році закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію юриста (диплом магістра). На сьогоднішній день завідувач сектору з питань запобігання та виявлення корупції Міністерства соціальної політики.

Оцінка мови та стилю дисертації. Мова і стиль дисертації відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 «Право».

Відповідність дисертації нормативно встановленим вимогам та можливість подання їх до захисту. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979), і може бути рекомендована до розгляду та разового захисту в спеціалізованій вченій раді.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів і кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 21, проти – немає, таких, що утрималися, – немає.

За результатами експертизи дисертації Борисенка Миколи Васильовича та повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Борисенка Миколи Васильовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня

доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979).

3. Рекомендувати дисертацію Борисенка Миколи Васильовича на тему «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування» до разового захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

Марк МАКАРОВ

Рецензент:

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Олег ТАРАСЕНКО